

Τόμος Πρακτικών Φιλοσοφικού Forum «Ανάδρασις»

ISBN: 978-618-82935-0-2

ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ
ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

**ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΥΖΑΝΟ:
Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΩΝ ΣΤΗ ΓΝΩΣΙΑΚΗ
ΑΝΑΓΩΓΗ
ΑΠΟ ΤΟ ΦΑΙΝΕΣΘΑΙ ΣΤΟ ΕΙΝΑΙ**

Ιωάννα Τριπουλά

Υποψήφια Διδάκτωρ Φιλοσοφίας, Εθνικού και Καποδιστριακού
Πανεπιστημίου Αθηνών

Η φιλοσοφία σήμερα ως επιστημονικός κλάδος είναι αυτόνομος και σαφώς διακριτός. Εν τη γενέσει της ωστόσο υπήρξε άρρηκτα δεμένη με άλλους, συγγενείς τομείς και κυρίως με την αριθμητική, τη γεωμετρία, τη στερεομετρία, την αστρονομία και την αρμονία. Η σύνδεση αυτή βρίσκει την πιο κορυφαία της έκφραση στο πλατωνικό έργο. Κατά τον Πλάτωνα, τα μαθηματικά είναι αναγκαία προϋπόθεση κάθε άλλης γνώσης, γι' αυτό και μαρτυρείται ότι στην είσοδο της Ακαδημίας δέσποζε η επιγραφή *μηδεις άγεωμέτρητος εισίτω*. Στην *Πολιτεία* του η μελέτη των μαθηματικών θεωρείται βασικό προπαρασκευαστικό στάδιο για τη μετάβαση στη φιλοσοφική θεώρηση, γιατί με τον τρόπο αυτό ο νους ανάγεται από τον κόσμο της ύλης, του Γίγνεσθαι, της μεταβλητότητας, στον κόσμο του Είναι, του αληθινού και διαχρονικού. Η μαθηματική γνώση στηρίζεται μεν στην αισθητηριακή εμπειρία, αλλά υπερβαίνει αυτήν, καθώς προσβλέπει στο ιδεατό, στο Αγαθό.

Πώς φτάσαμε συνεπώς σήμερα να θεωρούμε τα μαθηματικά επιστήμη προαιρετικά επικουρική στη φιλοσοφική ενατένιση; Στο ερώτημα αυτό θα επιχειρήσουμε να απαντήσουμε μελετώντας την περίπτωση του Νικόλαου Κουζάνου. Ο Nikolaus Krebs / Krypffts (1400-

1464) είναι ένας από τους πλέον σημαντικούς φιλοσόφους της μεταβατικής εποχής από το μεσαιωνικό Σχολαστικισμό στον Ανθρωπισμό της Αναγέννησης.¹ Έχοντας σπουδάσει Νομική, Φιλοσοφία και Θεολογία έφτασε στο αξίωμα του Καρδινάλιου, ενώ παράλληλα ανέπτυξε τις φιλοσοφικές θέσεις του σε συγγράμματα, όπως το *Docta ignorantia* ή το *De conjecturis* (στοιχεία των οποίων θα αντλήσουμε στην παρούσα εισήγηση). Οι θέσεις του στέκουν στο μεταίχμιο θεολογίας και φιλοσοφίας, καθώς αντλούν μεν στοιχεία από το χριστιανικό δόγμα, πλην όμως έχουν σαφή φιλοσοφικά ερείσματα.

Η γνωσιακή αναγωγή από το φαίνεσθαι στο είναι

Αφετηρία της κουζάνειας φιλοσοφίας είναι η παραδοχή της γνωστικής αδυναμίας του ανθρώπου. Η αδυναμία του αυτή αποδίδεται στην υπαγωγή του στον κόσμο της υλικότητας. Όλα τα πράγματα του αισθητού κόσμου βρίσκονται σε μια κατάσταση αστάθειας και μεταβλητότητας², η οποία αφορά και το κάθε πράγμα, που δίνει διάφορες, μερικές οπτικές του,³ αλλά και τον παρατηρητή, που

¹ Νιάρχου Κ.Γ-Α., *Μεσαιωνική Φιλοσοφία*, Αθήνα, 2006, σελ. 100-101.

² Nicholas of Cusa, *On learned ignorance, (De Docta Ignorantia) A Translation and an Appraisal of De Docta Ignorantia* by J. Hopkins, Minneapolis, Minnesota, United States of America: The Arthur J. Banning Press, 1981, BI, 11, 31.

³ Nicholas of Cusa, *De Coniecturis (DC), Περί εικασιών*, μτφρ.Θ. Πενολίδης, Γ. Δαρδιώτης, εκδ. Κρατερός, 2007, Β, XIV, 141.

στηρίζεται στα αισθητηριακά του όργανα,⁴ με αποτέλεσμα η γνώση να παραμένει πάντα ατελής. Άρα, η ανθρώπινη γνώση είναι διηρημένη και όχι ουσιαστική.⁵

Για την προσπέλαση αυτού του αδιεξόδου ο Cusanus επιλέγει την πλατωνική οδό, ανάγοντας τα πολλά στο ένα και αναζητώντας σε αυτό το σταθερό και αμετάβλητο. Οι πολλές μορφές με τις οποίες εκπτύσσεται το κάθε υλικό πράγμα συνοψίζονται κάθε φορά σε Ένα ή αντιστρόφως ένα Είναι που προβάλλεται πολλαπλά.⁶ Αυτό το Ένα για τον Γερμανό καρδινάλιο ανάγεται στο Είναι, στο Ον, στο απόλυτο Μέγιστο,⁷ που περικλείει κάθε επιμέρους υλική έκφανση, άρα και το κάθε Ελάχιστο⁸ και εν τέλει στο Θεό – Δημιουργό του κόσμου. Τίποτε δεν υπάρχει από μόνο του εκτός από το Ένα και αναγκαστικά καθετί που υπάρχει, εκπηγάξει από αυτό.⁹ Έτσι, φαίνεται πως όλο το σύμπαν προέκυψε από το Ένα, το Ον, το Μέγιστο.¹⁰ Και καθώς το Μέγιστο έγκειται πέραν του πεπερασμένου, υλικού κόσμου, είναι αδύνατη η γνώση του με την ανθρώπινη λογική.¹¹

⁴ Miller, C. L., *Cusanus, Nicolaus [Nicolas of Cusa]*, The Stanford Encyclopedia of Philosophy, accessed Fall 2009, <http://plato.stanford.edu/entries/cusanus/#Bib>, 2.2.1 “Human Knowing is Conjecturing”.

⁵ DI, BII, 1, 95.

⁶ DI, BII, 3, 108.

⁷ DI, BI, 6, 16.

⁸ DI, BI, 4, 11.

⁹ DI, BII, 2, 98.

¹⁰ DI, BII, 4, 116.

¹¹ DI, BI, 21, 64.

Η συμβολή των θετικών επιστημών

Από τις παραπάνω διατυπώσεις γίνεται αντιληπτό ότι όχι μόνον η θεολογία, αλλά και η φιλοσοφία και συγκεκριμένα η μεταφυσική, η οντολογία και η γνωσιολογία του Cusanus υιοθετούν την οπτική και την ορολογία των Μαθηματικών. Άλλωστε, κατά τον φιλόσοφο και μόνον η ικανότητα σύλληψης και αξιοποίησης των αριθμών είναι η βασική απόδειξη της πνευματικής υπόστασης του ανθρώπου.¹²

Η αναγωγή πέρα από τον κόσμο της ύλης συντελείται μέσω των αριθμών, δεδομένου ότι πιο σταθερά είναι τα πράγματα εκείνα, που έχουν μικρότερη συνάφεια με την ύλη.¹³ Συνεπώς, μόνον η μαθηματική γνώση είναι κάπως πιο ακριβής.¹⁴ Οι μαθηματικές συλλήψεις μπορούν να είναι επαρκώς ασφαλείς, γιατί ως εννοιολογικές οντότητες διαφεύγουν της αλλαγής και των σωματικών ορίων που διέπουν τον φυσικό κόσμο.¹⁵

Μάλιστα, ο Cusanus υποστηρίζει ότι οι αριθμοί προϋπήρχαν των πραγμάτων, καθότι αυτοί προσδιορίζουν την υπόστασή τους και τη σύνθεσή τους.¹⁶ Συνεπώς διακρίνονται στους αριθμούς που μετέρχεται το

¹² DC, A, II, 7.

¹³ DI, BI, 11, 31.

¹⁴ E. Meuthen, *Nicholas of Cusa: A sketch for a biography*, translated from the seventh German edition with an introduction by David Crowner and Gerald Christianson (Washington, D.C: The Catholic University of America Press, CUA Press, 2010), σελ. 5.

¹⁵ Miller 2.2.2, “Knowing as Assimilative Measuring”.

¹⁶ DC, A, II, 8.

ανθρώπινο πνεύμα, τους λογικούς, και στους πραγματικούς, τους άρρητους, του θεϊκού πνεύματος. Οι πρώτοι λειτουργούν ως το αρχέτυπο αυτού του κόσμου και οι δεύτεροι ως το αρχέτυπο των πραγμάτων που βρίσκεται στο πνεύμα του δημιουργού.¹⁷

Οι μαθηματικές οντότητες και τα γεωμετρικά σχήματα αντλούνται μεν από την αισθητή πραγματικότητα, αλλά τελειοποιούνται από το μυαλό, έτσι ώστε να λειτουργούν ως σύμβολα για την καλύτερη κατανόηση της πραγματικότητας, που βρίθει ετερότητας και ποικιλότητας¹⁸ καθότι καθιστούν δυνατή την ιεράρχηση, τη συσχέτιση και γενικότερα τη νοητική επεξεργασία των πραγμάτων.¹⁹ Επίσης προσφέρονται για την προσέγγιση ζητημάτων που αφορούν πέραν του αισθητού – υλικού κόσμου.²⁰ Άλλωστε, οι περισσότεροι φιλόσοφοι ή τουλάχιστο εκείνοι που αποδείχτηκαν περισσότερο σημαντικοί, όπως πρώτος ο Πυθαγόρας, αργότερα ο Αριστοτέλης, έπειτα οι Πλατωνιστές, ο Αυρήλιος, ο Αυγουστίνος και ο Βοήθιος, είναι αυτοί που θεώρησαν τη γνώση των μαθηματικών αναγκαία για τη φιλοσοφική τους ενασχόληση.²¹

Η μετάβαση από την άγνοια στη γνώση με την επικουρία των μαθηματικών και της γεωμετρίας παρουσιάζεται παρασταστικά στο

¹⁷ DC, A, II, 9.

¹⁸ Hopkins, J., *Nicholas Of Cusa on Wisdom And Knowledge*, United States of America Minneapolis, Minnesota: The Arthur J. Banning Press, 1996, σελ. 20.

¹⁹ Whittaker, Th., *Nicholas of Cusa*, Mind, New Series, Vol. 34, No. 136, σελ. 442, accessed Oct., 1925, <http://www.jstor.org/stable/2249718>.

²⁰ DI, BI, 11, 32.

²¹ DI, BI, 11, 31 and 32.

σχήμα P (*Figura Paradigmatica*). Η μετάβαση αυτή, αντίστοιχη της πλατωνικής εικόνας του σπηλαίου, αποδίδει την απομάκρυνση από τον κόσμο, όπου κυριαρχεί το γνωστικό σκοτάδι. Το σχήμα συναποτελούν δύο οριζόντιες πυραμίδες, που αλληλοεισχωρούν η μία στην άλλη με την κορυφή τους προς το διάμεσο της βάσης της άλλης. Από αυτές η μία είναι η πυραμίδα του φωτός και η άλλη το θεωρούμενο ως αντίθετό της, η πυραμίδα του σκότους. Βάση της πυραμίδας του φωτός είναι – ως ευνόητο – το φως, που αντιστοιχεί στο *Είναι*, ενώ αντίστοιχα εκείνης του σκότους, το σκότος, που ταυτίζεται με το μηδέν, το τίποτε, το *μη - Είναι*. Η ταύτιση του σημείου της κορυφής της μίας με το κέντρο της βάσης της άλλης είναι μια λεπτομέρεια που οπωσδήποτε εκφράζει συμβολικά την ιδέα της εσώτερης ενότητας των πάντων.

Από τις πλευρές της κάθε πυραμίδας η μία απεικονίζει τον κόσμο και η άλλη τον ουρανό. Κάθε μια από αυτές τις περιοχές διακρίνεται σε τρία μέρη · ο κόσμος διακρίνεται σε ανώτατο – εκείνον δηλαδή που βρίσκεται εγγύτερα στη βάση της πυραμίδας του φωτός – σε ενδιάμεσο φωτός και σκότους, και σε κατώτατο – εκείνον που είναι βυθισμένος στο σκοτάδι. Κέντρο του πρώτου κόσμου είναι ο θεός κι εκεί λάμπει η αλήθεια. Κέντρο του δεύτερου είναι η νόηση και σε αυτόν το φως της αλήθειας επισκιάζεται από τις δοξασίες. Του τρίτου κόσμου κέντρο συνιστά ο *διανοών λόγος*, του οποίου η αλήθεια κρύβεται πίσω από σκιές.²² Ανάλογη διάκριση σημειώνεται και στο πεδίο του ουρανού, με τον πρώτο ουρανό να είναι εγγύτερα του φωτός και τον τρίτο να είναι ο πλέον απομακρυσμένος από τη βάση της πυραμίδας του φωτός.

²² DC, A, XII, 62-63.

Ο στόχος είναι να φτάσει κάποιος από την περιοχή του σκότους στο φως, στο επίπεδο των ιδεών και εννοιών. Από γνωσιολογικής απόψεως το μονοπάτι γι' αυτό οδηγεί μέσα από τα μαθηματικά και την αναλογία. Η γνώση συγκροτείται σταδιακά, καθώς ο άνθρωπος έρχεται σε επαφή με τον περιβάλλοντα κόσμο και αποκτά εμπειρίες. Το μυαλό είναι ένας χώρος κενός, στον οποίο αποτυπώνονται οι εμπειρίες που αφυπνίζουν αυτές τις γνωστικές δυνάμεις του μυαλού.²³ Ό,τι εντυπώνεται εκεί, περνάει πρώτα από τις αισθήσεις, που δημιουργούν αναπαραστάσεις των πραγμάτων μέσω της ικανότητας του νου να προσομοιώνεται με αυτά εξαιτίας της σπερματικής ομοιότητάς του με αυτά. Ο άνθρωπος μέσω των αισθήσεων κωδικοποιεί και κατηγοριοποιεί τις πληροφορίες, κατασκευάζει σκάλες μέτρησης, βάσει των οποίων τις αναλύει και τις επαναπροσδιορίζει με απώτερο στόχο την ουσιώδη γνώση των πραγμάτων.

Είναι εμφανές, συνεπώς, ότι ο Cusanus εντάσσει εαυτόν στη χορεία των φιλοσόφων που θεωρούν βασική την αρωγή των μαθηματικών στη φιλοσοφία. Επανερχόμενοι λοιπόν στο αρχικό ερώτημα για το πώς προέκυψε η αντίληψη ότι τα μαθηματικά είναι επιστήμη προαιρετική για τη φιλοσοφική ενατένιση, θα πρέπει να σταθούμε στη σημασία που έχει για το Γερμανό φιλόσοφο η πίστη. Οι άνθρωποι που επιζητούν τη γνώση και ειδικά όσοι ασχολούνται με τη φιλοσοφία, οφείλουν να επιχειρήσουν μια αναγωγή από το φαίνεσθαι στο είναι, στο πρώτο στάδιο της οποίας βρίσκεται η αξιοποίηση της γνώσης των θετικών επιστημών, αλλά στο

²³ E. Cassirer, *The individual and the cosmos in Renaissance Philosophy*, Chicago: the University of Chicago Press, 1963, σελ.11.

δεύτερο είναι η πίστη νοούμενη ως πράξη καλής θέλησης προκειμένου για την επίτευξη μιας διμερούς “συνάντησης”, του Γνώστη, ήτοι του Θεού, και του γνωστικού αντικειμένου, του ανθρώπου.²⁴ Ο άνθρωπος δε μπορεί αποκτήσει γνώση στηριζόμενος και μόνον στις διανοητικές του δυνάμεις. Η πίστη, λοιπόν, πρέπει να αντικαταστήσει τη λογική και μόνον όταν οι άνθρωποι παραδέχονται ειλικρινώς την αγνωσία τους, οδηγούνται στη σοφή άγνοια.²⁵ Ωστε τελικά φαίνεται ότι η πίστη είναι η αρχή της αληθούς και ασφαλούς γνώσης. Η γνώση των πραγμάτων συνιστά κατανόηση, που είναι η έκπτυξη της πίστης. Γι αυτό η κατανόηση οδηγείται από την πίστη και η πίστη αυξάνεται με την κατανόηση. Έτσι, όπου δεν υπάρχει στέρεα πίστη, δεν υπάρχει αληθής κατανόηση.²⁶ Οι πιστοί που συνεχίζουν την προσέγγιση με ολοένα και μεγαλύτερη επιθυμία, τελικά θα οδηγηθούν στην απλή νοητικότητα. Υπερβαίνοντας όλα τα αισθητά πράγματα, περνούν, θα μπορούσαμε να πούμε, από μια κατάσταση αντίστοιχη με του ύπνου στο περπάτημα, από της ακοής σε εκείνη της όρασης. “Βλέπουν” πράγματα που, ακριβώς επειδή είναι πέραν κάθε υπόδειξης δοθείσης από τις αισθήσεις, δε μπορούν να αποκαλυφθούν με το λόγο.²⁷ Είναι προφανής φυσικά στο σημείο αυτό η αναλογία με την πλατωνική εικόνα του σπηλαίου, ως σταδιακή αναγωγή από το φαίνεσθαι στο είναι.

²⁴ DI, BIII, 11, 245

²⁵ Copenhaver, B. P. & Schmitt, C.B., *Η φιλοσοφία της Αναγέννησης*, μτφρ. Γεμελιάρης, Χρ., επιμ. Μανιάτης, Γ., εκδ. Θεωρία – Ιδέες Πολύτροπον, Αθήνα, 2007, σελ. 321.

²⁶ Στο ίδιο.

²⁷ DI, BIII, 11, 247.

Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Ο Nicolaus Cusanus με έργα του, όπως η *Σοφή Άγνοια* ή το *Περί Εικασιών* συνδέει το χριστιανικό δόγμα με την φιλοσοφική θεώρηση, τη φιλοσοφία του Μεσαίωνα με εκείνη της Αναγέννησης και προσβλέπει στην κατάδειξη της ενότητας όλων των θεωρούμενων ως αντιθέτων στη βάση της παραδοχής της ανθρώπινης αδυναμίας για κατάκτηση της Αλήθειας και της γνώσης. Ακολουθώντας το πλατωνικό πρότυπο της παραδοχής δύο κόσμων, ενός βυθισμένου στο σκότος, του υλικού, προσλαμβανόμενου με τις αισθήσεις, και ενός που βρίθει φωτός, υπερβατικού, ικανού να προσεγγιστεί μόνον με το πνεύμα επιχειρεί την αναγωγή από το *φαίνεσθαι* στο *είναι*, με την αρωγή των θετικών επιστημών και ιδίως των μαθηματικών και της γεωμετρίας. Εντάσσεται συνεπώς στη χορεία των φιλοσόφων που αναγνωρίζουν την αξία των μαθηματικών στην κατανόηση του αληθινού, υποστηρίζοντας ωστόσο ότι για τη γνώση μόνος ασφαλής δρόμος είναι η πίστη. Έτσι, το πλατωνικό Αγαθό, στη φιλοσοφία του Γερμανού καρδινάλιου, αντικαθίσταται από το Πρώτο, το Μέγιστο, το Απόλυτο *Είναι*, που δεν είναι παρά ο χριστιανικός Θεός.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Cassirer, Er., *The individual and the cosmos in Renaissance Philosophy*, Chicago, The University of Chicago Press, 1963.

Copenhaver, B.P. & Schmitt, C.B., *Η φιλοσοφία της Αναγέννησης*, μτφρ. Γεμελιάρης, Χρ., επιμ. Μανιάτης, Γ., εκδ. Θεωρία – Ιδέες Πολύτροπον, Αθήνα, 2007.

Hopkins, J., *Nicholas Of Cusa on Wisdom And Knowledge*, United States of America Minneapolis, Minnesota, The Arthur J. Banning Press, 1996.

Meuthen, Er., *Nicholas of Cusa: A sketch for a biography*, Translated from the seventh German edition with an introduction by David Crowner and Gerald Christianson, Washington, D.C, The Catholic University of America Press, CUA Press, 2010.

Miller, C. L., *Cusanus, Nicolaus [Nicolas of Cusa]*, The Stanford Encyclopedia of Philosophy, accessed Fall 2009, <http://plato.stanford.edu/entries/cusanus/#Bib>, 2.2.1 “Human Knowing is Conjecturing”.

Nicholas of Cusa, *De Coniecturis - Περί εικασιών*, μτφρ. Θ. Πενολίδης, Γ. Δαρδιώτης, εκδ. Κρατερός, 2007.

Nicholas of Cusa, *On learned ignorance, (De Docta Ignorantia)* A Translation and an Appraisal of De Docta Ignorantia by Jasper Hopkins,

Τόμος Πρακτικών Φιλοσοφικού Forum «Ανάδρασις»
ISBN: 978-618-82935-0-2

ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ
ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Minneapolis, Minnesota, United States of America, The Arthur J. Banning Press, 1981.

Whittaker, Th., *Nicholas of Cusa*, Mind, New Series, Vol. 34, No. 136, accessed Oct., 1925, <http://www.jstor.org/stable/2249718>.

Νιάρχου Κ.Γ-Α., *Μεσαιωνική Φιλοσοφία*, Αθήναι, 2006.